

SENAT DE BELGIQUE**SESSION EXTRAORDINAIRE DE 1991-1992**

5 FEVRIER 1992

REVISION DE LA CONSTITUTION

Révision de l'article 117 de la Constitution en y ajoutant un alinéa 2 élargissant éventuellement aux conseillers laïques les dispositions de l'alinéa 1er

(Déclaration du pouvoir législatif,
voir «Moniteur belge» n° 206
du 18 octobre 1991)

TEXTE PROPOSE
PAR M. LALLEMAND ET CONSORTS

DEVELOPPEMENTS

Fondements de la reconnaissance de la communauté philosophique non confessionnelle

La Constitution dispose que «la jouissance des droits et libertés reconnus aux Belges doit être assurée sans discrimination. A cette fin, la loi et le décret garantissent notamment les droits et libertés des minorités idéologiques et philosophiques.» (Constitution, article 6bis.)

Dans sa résolution 36/15 du 25 novembre 1981, l'assemblée générale des Nations Unies déclare: «Tous les Etats prendront des mesures efficaces pour prévenir et éliminer toute discrimination fondée sur

BELGISCHE SENAAT**BUITENGEWONE ZITTING 1991-1992**

5 FEBRUARI 1992

HERZIENING VAN DE GRONDWET

Herziening van artikel 117 van de Grondwet om een tweede lid toe te voegen dat eventueel de in het eerste lid opgenomen voorzieningen uitbreidt tot de lekenconsulenten

(Verklaring van de wetgevende macht,
zie «Belgisch Staatsblad» nr. 206
van 18 oktober 1991)

TEKST VOORGESTEED
DOOR DE HEER LALLEMAND c.s.

TOELICHTING

Grondslagen van de erkenning van de niet-confessionele levensbeschouwelijke gemeenschap

De Grondwet stelt dat «het genot van de rechten en vrijheden aan de Belgen toegekend zonder discriminatie moet worden verzekerd. Te dien einde, waarborgen de wet en het decreet onder meer de rechten en vrijheden van de ideologische en filosofische minderheden.» (Grondwet, artikel 6bis.)

In haar resolutie 36/15 d.d. 25 november 1981 verklaart de algemene vergadering der Verenigde Naties: «Alle Staten dienen afdoende maatregelen te treffen om te voorkomen en uit te schakelen: elke

la religion ou la conviction, dans la reconnaissance, l'exercice et la jouissance des droits de l'homme et des libertés fondamentales, dans tous les domaines de la vie civile, économique, politique, sociale et culturelle.

Tous les Etats s'efforceront d'adopter des mesures législatives ou de rapporter celles qui sont en vigueur, selon le cas, à l'effet d'interdire toute discrimination de ce genre, et de prendre toutes mesures appropriées pour combattre l'intolérance fondée sur la religion ou la conviction en la matière. » (Résolution 36/15 de l'assemblée générale des Nations Unies, 1981. Déclaration sur l'élimination de toutes les formes d'intolérance et de discrimination fondées sur la religion ou la conviction. Article 4.)

L'article 14 de la Constitution, en proclamant « la liberté des cultes, celle de leur exercice public ainsi que la liberté de manifester ses opinions en toute matière », consacre le principe d'indépendance de l'Etat vis-à-vis de l'Eglise ou des Eglises et l'indépendance de celles-ci dans l'Etat.

Le principe de l'indépendance réciproque des Eglises et de l'Etat ne fait cependant pas obstacle à ce que ce dernier protège certains cultes répondant aux besoins religieux de la population et considérés comme rendant service à la communauté pour autant toutefois qu'il ne fasse pas entre les cultes des distinctions tirées plus ou moins de leur vérité. (Novelles, Lois politiques et administratives, T. II, La Constitution, n° 219; Cassation, 3 novembre 1863, Pas. 1864, I, 7.)

C'est donc bien l'intérêt social et non la nature des convictions qui motive l'intervention éventuelle des pouvoirs publics. (Robert Hamaide, *Pour la reconnaissance de la laïcité*, 1974.)

La reconnaissance de la communauté philosophique non confessionnelle, comme celle des cultes, est donc essentiellement la reconnaissance de l'utilité sociale, de l'importance morale et de la valeur humaine d'une communauté philosophique.

Le droit à une assistance non confessionnelle

Dans l'intérêt même de la coexistence des confessions religieuses et de la communauté non confessionnelle, le constituant doit reconnaître toutes les conceptions philosophiques qui constituent un fait social, quelque divergents que soient leurs fondements.

Dans cette optique, il convient de donner un statut définitif à l'organe représentatif de la communauté non confessionnelle.

vorm van discriminatie op grond van godsdienst of overtuiging, in de erkenning, het uitoefenen of het genot van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, op alle vlakken van het burgerlijke, politieke, sociale en culturele leven.

Alle Staten dienen zich in te spannen om wettelijke maatregelen te nemen of, naargelang van het geval, bestaande wetten te herroepen, zodat elke vorm van discriminatie van dit soort verboden wordt, en zij dienen zich ook in te spannen om alle passende maatregelen te treffen om de onverdraagzaamheid gegrond op godsdienst of andere overtuigingen te bestrijden.» (Resolutie 36/15 algemene vergadering der Verenigde Naties, 1981. Verklaring over de uitbanning van alle vormen van onverdraagzaamheid en discriminatie op grond van godsdienst en overtuiging. Artikel 4.)

Artikel 14 van de Grondwet, gewijd aan « de vrijheid van eredienst, de vrije openbare uitoefening ervan, alsmede de vrijheid om op elk gebied zijn mening te uiten », bevestigt het principe van de onafhankelijkheid van de Staat t.o.v. de Kerk of Kerken en van de onafhankelijke positie die de Kerken in de Staat innemen.

Het principe van de wederzijdse onafhankelijkheid van de Kerken en Staat vormt geen beletsel voor de Staat om bepaalde erediensten te beschermen die beantwoorden aan de godsdienstige noden van de bevolking en die geacht worden diensten te verstrekken aan de gemeenschap, voor zover er tussen de erediensten geen onderscheid wordt gemaakt op grond van hun meerdere of mindere waarheid. (Novelles, Lois politiques et administratives, T. II, La Constitution, n° 219; Cassation, 3 novembre 1863, Pas. 1864, I, 7.)

Het is dus niet de aard van de overtuiging, wel het sociaal belang dat de eventuele tussenkomst van het openbaar gezag wettigt. (Robert Hamaide, *Pour la reconnaissance de la laïcité*, 1974.)

De erkenning van de niet-confessionele levensbeschouwelijke gemeenschap is, zoals die van de godsdiensten, meteen de erkenning van het sociaal nut, het moreel belang en de humane waarde van een levensbeschouwelijke gemeenschap.

Het recht op niet-confessionele dienstverlening

In het belang van een vreedzaam samenleven van gelovigen en vrijzinnigen moet de grondwetgever alle levensbeschouwingen die een sociaal feit zijn, erkennen, hoe uiteenlopend hun fundamenten ook zijn.

In deze optiek dient een vast statuut te worden gegeven aan het vertegenwoordigend orgaan van de niet-confessionele gemeenschap.

La communauté non confessionnelle demande que tous ceux qui le souhaitent puissent bénéficier d'une assistance philosophique et morale conforme à leurs opinions.

Cette exigence exprime sans aucun doute une conception positive de la communauté non confessionnelle, qui ne veut pas se définir par opposition aux idéologies et aux communautés religieuses, mais entend professer des conceptions de vie originales, défendre certaines attitudes éthiques face à la vie et à la mort.

L'article 117 de la Constitution dispose que « les traitements et pensions des ministres des cultes sont à la charge de l'Etat; les sommes nécessaires pour y faire face sont annuellement portées au budget ».

Les déclarations de révision de la Constitution adoptées par les Chambres constituantes en 1978, 1981 et plus récemment en 1987 (*Moniteur belge* du 9 novembre 1987) soumettent l'article 117 à révision. Ces déclarations visent à étendre les effets de cet article à la communauté philosophique non confessionnelle.

La présente proposition de révision a pour objet de mettre l'article 117 en concordance avec l'article 6bis de la Constitution et de mettre sur un pied d'égalité les délégués de la communauté philosophique non confessionnelle et ceux des diverses communautés religieuses.

La présente proposition s'inscrit dans le cadre des droits constitutionnels qui garantissent la liberté de conscience, la liberté de culte et l'égalité de traitement.

Il importe donc que le constituant consacre la reconnaissance des communautés philosophiques non confessionnelles afin d'éviter une discrimination contraire à l'esprit de notre charte fondamentale.

Importance et représentativité de la communauté philosophique non confessionnelle

Il existe en Belgique une importante communauté philosophique non confessionnelle.

Elle est représentée par le Conseil central des Communautés philosophiques non confessionnelles de Belgique [en abrégé Conseil central laïque (C.C.L.)], association sans but lucratif constituée le 14 juillet 1972 qui regroupe les associations laïques de Belgique, francophones, unies au sein du Centre d'action laïque (C.A.L.) et néerlandophones, unies au sein de l'*Unie Vrijzinnige Verenigingen* (U.V.V.).

Des enquêtes et des statistiques montrent que la communauté non confessionnelle est la deuxième en importance en Belgique.

De niet-confessionele gemeenschap vraagt dat zij die dat wensen, morele en levensbeschouwelijke dienstverlening kunnen krijgen in overeenstemming met hun opvattingen.

Deze eis is ongetwijfeld de uiting van een positief streven van de niet-confessionele gemeenschap, die zich niet wil opstellen tegen ideologieën en godsdienstige gemeenschappen, maar zich affirmeert als een authentieke levensbeschouwing met een eigen ethische houding ten opzichte van leven en dood.

Artikel 117 van de Grondwet stelt dat « de wedden en pensioenen van de bedienaren der erediensten ten laste komen van de Staat; de daartoe vereiste bedragen worden jaarlijks op de begroting uitgetrokken ».

De verklaringen tot herziening van de Grondwet, goedgekeurd door de grondwetgevende kamers in 1978, 1981 en meer recent in 1987 (*Belgisch Staatsblad* van 9 november 1987) houden de herziening van artikel 117 in. Deze verklaringen hebben tot doel de toepassingsvoorraarden van dit artikel uit te breiden tot de niet-confessionele levensbeschouwelijke gemeenschap.

Dit voorstel tot herziening beoogt artikel 117 in overeenstemming te brengen met het grondwetsartikel 6bis, en streeft ernaar de afgevaardigden van de niet-confessionele levensbeschouwelijke gemeenschap en van de diverse gelovige gemeenschappen op voet van gelijkheid te plaatsen.

Dit voorstel past in het kader van de grondwettelijke rechten die de gewetensvrijheid, de godsdienstvrijheid en de gelijke behandeling garanderen.

De grondwetgever behoort dan ook de erkenning van de niet-confessionele levensbeschouwelijke gemeenschappen te bekraftigen om een discriminatie tegen te gaan die in tegenspraak is met de geest van onze Grondwet.

Belang en representativiteit van de niet-confessionele levensbeschouwelijke gemeenschap

In België bestaat er een belangrijke niet-confessionele levensbeschouwelijke gemeenschap.

Deze wordt vertegenwoordigd door de Centrale Raad der niet-confessionele levensbeschouwelijke Gemeenschappen van België [afgekort de Centrale Vrijzinnige Raad (C.V.R.)], die als V.Z.W. werd opgericht op 14 juli 1972. De Centrale Vrijzinnige Raad verenigt de vrijzinnige organisaties in België, de Franstalige gegroepeerd in het *Centre d'action laïque* (C.A.L.) en de Nederlandstalige gegroepeerd in de Unie Vrijzinnige Verenigingen (U.V.V.).

Uit onderzoeken en statistieken blijkt dat de niet-confessionele gemeenschap de tweede belangrijkste levensbeschouwelijke gemeenschap van België is.

Cela ressort notamment des statistiques du Centre interdiocésain de Bruxelles (1985), comme de l'ouvrage de J. Kerkhofs et de R. Rezsohazy, *De stille ommeker, oude en nieuwe waarden in het België van de jaren tachtig* (Lannoo, Tielt, 1984).

L'existence de la communauté non confessionnelle constitue un fait social indéniable qui doit être reconnu en toute objectivité par le constituant.

Au début de l'année 1980, le Ministre de la Justice M. Van Elslande proposa de régler la reconnaissance de la laïcité en trois étapes :

- attribution d'un subside pour l'année 1980;
- vote d'une loi légalisant l'attribution annuelle d'un tel subside;
- reconnaissance définitive de la laïcité.

Les Ministres de la Justice qui lui ont succédé ne se sont pas départis de cette attitude.

Par la loi du 23 janvier 1981, un subside annuel a été alloué au Conseil central laïque, reconnu comme organe coordonnateur en vue de structurer l'activité laïque.

Ce subside a permis un développement croissant, mais toutefois insuffisant, des services que ces nouvelles structures rendent à la population.

Cette activité laïque ne peut être réduite à celle des conseillers laïques bénévoles près les prisons et les hôpitaux.

Elle recouvre un éventail bien plus large de services, dans une conception globale de vie et d'une éthique spécifique qui régissent les moments fondamentaux de la vie.

La loi du 23 janvier 1981 ne contient certainement pas le cadre juridique complet de la reconnaissance de la laïcité.

Le subside octroyé annuellement n'est pas l'équivalent du régime des traitements et des pensions qui est assuré aux desservants des cultes conformément à l'article 117 de la Constitution.

Ne sont pas davantage réglées l'octroi de subsides et la gestion de patrimoine selon les règles prescrites par le décret impérial de 1809, par la loi communale et par la loi du 4 mars 1870 sur le temporel des cultes.

Telle n'est pas la portée de la loi de 1981, conçue comme une réglementation transitoire. D'après l'exposé des motifs, la loi a été votée « en attendant la révision de l'article 117 de la Constitution et l'approbation d'une loi de reconnaissance de la laïcité et d'une loi relative aux traitements des conseillers laïques » (Doc. Sénat, session 1979-1980, projet de loi,

Dat kan onder meer worden afgeleid uit de statistieken van het Interdiocesaan Centrum te Brussel, 1985, en uit het werk van J. Kerkhofs en R. Rezsohazy, *De stille ommeker, oude en nieuwe waarden in het België van de jaren tachtig* (Lannoo, Tielt, 1984).

Het bestaan van de niet-confessionele gemeenschap is een onloochenbaar maatschappelijk verschijnsel, dat in alle objectiviteit door de grondwetgever erkend moet worden.

In het begin van het jaar 1980 stelde Minister van Justitie Van Elslande voor de erkenning van de vrijzinnigheid te regelen in drie fasen :

- toekenning van een subsidie voor het jaar 1980;
- goedkeuring van een wet tot legalisering van de jaarlijkse toekening van de subsidie;
- definitieve erkenning van de vrijzinnigheid.

De opeenvolgende Ministers van Justitie zijn niet van deze zienswijze afgeweken.

De wet van 23 januari 1981 kent aan de Centrale Vrijzinnige Raad, die als coördinerend orgaan wordt erkend, een jaarlijkse subsidie toe bestemd om de lekenwerking uit te bouwen.

Deze subsidie heeft geleid tot een progressieve maar nog steeds onvoldoende uitbouw van diensten die de nieuwe structuren de bevolking aanbieden.

Deze werking beperkt zich niet tot de taak van de vrijwillige lekenconsulenten in gevangenissen en ziekenhuizen alleen.

Zij biedt een bredere waaier van diensten aan, binnen een algemene levensopvatting en een specifieke ethiek die de belangrijkste ogenblikken van het leven beheersen.

De wet van 23 januari 1981 schept zeker niet het volledige juridische kader voor de erkenning van de vrijzinnigheid.

De jaarlijks toegekende subsidie is niet gelijk aan het stelsel van wedden en pensioenen, zoals dat wordt verzekerd aan de bedienaars der erediensten conform artikel 117 van de Grondwet.

Evenmin geregeld zijn de financiële bijstand en het goederenbeheer, zoals voorgeschreven door het keizerlijk decreet van 1809, de gemeentewet en de wet van 1870 op de temporaliën van de erediensten.

De opzet van de wet van 1981 reikt niet zover. De toenmalige wetgever beschouwde de wet als een overgangsregeling. Volgens de memorie van toelichting kwam de wet tot stand « in afwachting van de wijziging van artikel 117 van de Grondwet en de goedkeuring van een wet tot erkenning van de vrijzinnigheid en van een wet betreffende de wedden van de leken-

exposé des motifs, n° 512-1 et rapport fait par R. Lallemand au nom de la Commission de la Justice, n° 512-2, pp. 2, 3 et 4).

R. LALLEMAND.

* * *

PROPOSITION

Article unique

A l'article 117 de la Constitution, il est ajouté un second alinéa libellé comme suit :

« Les traitements et pensions des délégués des organisations reconnues par la loi qui offrent une assistance morale selon une conception philosophique non confessionnelle sont à charge de l'Etat; les sommes nécessaires pour y faire face sont annuellement portées au budget de l'Etat. »

R. LALLEMAND.
E. VANDERSMISSSEN.
H. HASQUIN.
W. SEEUWS.
J.-F. VAES.
C. DESMEDT.

consulenten» (Gedr. St. Senaat, zitting 1979-1980, wetsontwerp, memorie van toelichting, nr. 512-1 en verslag namens de Commissie voor de Justitie uitgebracht door de heer Lallemand, nr. 512-2, blz. 2, 3 en 4).

* * *

VOORSTEL

Enig artikel

Aan het artikel 117 van de Grondwet wordt een tweede lid toegevoegd, luidende :

« De wedden en pensioenen van de afgevaardigden van de door de wet erkende organisaties die morele diensten verlenen op basis van een niet-confessionele levensbeschouwing, komen ten laste van de Staat; de daartoe vereiste bedragen worden jaarlijks op de Rijksbegroting uitgetrokken. »